

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Mathilda Mosslind

Sveriges agerande i samband med hiv/aids- epidemin

*En kritisk granskning av några rättsliga åtgärder som hade betydelse
för män som har sex med män*

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Christian Häthén

Termin: HT 13

Innehållsförteckning

1	INLEDNING	4
1.1	SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	5
1.2	METOD	6
1.3	MATERIAL, LITTERATUR OCH FORSKNINGSLÄGE	8
1.4	DEFINITIONER	10
1.5	AVGRÄNSNING	10
1.6	DISPOSITION	11
2	SYNEN PÅ MSM	12
2.1	DEN SAMHÄLLELIGA SYNEN	12
2.1.1	1940-talet – kriminalisering ersätts med sjukdomsstämpel	12
2.1.2	1950-talet – homofobi och förförelseteori	12
2.1.3	1960- och 70-talet – sexuell revolution och Stonewallrevoluten	13
2.2	MSM: S RÄTTSLIGA STÄLLNING	14
2.2.1	Utredningen Homosexuella och samhället	14
2.2.2	Förslag under socialdepartementet	15
2.2.3	Förslag under justitiedepartementet	15
2.3	AVSLUTANDE KOMMENTARER	16
3	EPIDEMIN OCH ÅTGÄRDERNA	18
3.1	HISTORISK BAKGRUND	18
3.2	PROPOSITION 1985/86:13	19
3.2.1	Kunskaper om hiv/aids	19
3.2.2	Socialstyrelsens åtgärder	19
3.2.3	Aidsdelegationen	20
3.2.4	Smittskyddslagen	20
3.2.4.1	Kommentar av Lars O. Kallings	22
3.3	BASTUKLUBBSLAGEN	23
3.3.1	Proposition 1986/87:149	23
3.4	KRITIK MOT ÅTGÄRDERNA	25
3.4.1	Smittskydd, något för de heterosexuella?	25
3.4.2	Den svenska "avhomosexualiserande" strategin	26
3.4.3	Epidemiologiskt försvarbara åtgärder eller föråldrade moralföreställningar?	28
3.4.4	Den holländska modellen	29
3.4.5	Bastuklubbslagen – en morallag?	29
4	ANALYS	31
4.1	SYNEN PÅ MSM INNAN EPIDEMIUTBROTTET	31
4.2	RISKGRUPPER	32
4.2.1	Epidemiologiska brister i strategin "Riskgrupper"	32
4.2.2	Etiska misslyckanden i strategin "Riskgrupper"	33
4.3	VARFÖR ANTOGS STRATEGIN "RISKGRUPPER"?	33
4.3.1	Fördelar med strategin "Riskbeteenden"	34
4.3.2	En idé om varför det var otänkbart att tala om riskbeteenden	34
4.4	SML – EFFEKTIVT SMITTSKYDD ELLER MISANTROPI?	35
4.5	BASTUKLUBBSLAGEN	36
4.5.1	Bastuklubbarnas diskurs och en akt av byteshandel	36

4.6	AVSLUTANDE KOMMENTARER.....	37
BILAGA A	.....	39
BILAGA B	.....	41
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	.....	42

Summary

The purpose of this essay is to critically review the actions taken by the Swedish authorities in connection to the HIV/AIDS epidemic during the 1980s. The essay concentrates on the measures taken by the authorities that are relevant for men who have sex with men (MSM). Based on discourse analysis, the paper attempts to determine the social and legal view of MSM and how this view came to affect the law.

To begin with, the position of MSM in society is discussed, from the decriminalization of same-sex sexuality in 1944 to the outbreak of the epidemic. Furthermore, the essay investigates the legal status of MSM using a state report on the rights of homosexuals in society, which was completed in 1984. The paper continues by explaining the actions taken by the authorities, mainly the addition of the AIDS delegation, the inclusion of the virus in the Infectious Disease Control Law and the institution of the so-called "Gay Sauna Law". A number of sociological articles have criticized these measures, which testifies to major differences of opinion between the authorities and MSM together with homosexual rights organizations.

The analysis section has been inspired by the above mentioned articles and the analytical approach has been influenced by discourse analysis. This section begins with a brief overview of society's perception of MSM, with a focus on the legal discourse. Furthermore, a number of government positions and actions that are particularly worthy of criticism have been selected. Government measures have been analyzed based on their epidemiological defensibility as well as the discourse about MSM. In most cases, the author of the essay is of the opinion that the measures were affected by incomprehension and intolerance towards those dissenting from the heterosexual norm. Finally, the author's own opinions about how alternative measures could have been drawn have been presented.

Sammanfattning

Denna uppsats syfte är att kritiskt granska de rättsliga åtgärder som vidtogs av de svenska beslutsfattarna i samband med hiv/aids-epidemin under 1980-talet. Uppsatsen har koncentrerats kring åtgärder som hade betydelse för män som har sex med män (MSM). Metoden har varit att med diskursanalytiska verktyg ge en idé om den samhälleliga respektive rättsliga synen på MSM, och hur den i sin tur kom att påverka lagstiftningen.

Inledningsvis har redogjorts för MSM: s ställning i samhället, från det att samkönad sexualitet avkriminaliserades 1944 till det att epidemin bröt ut. Vidare har MSM: s rättsliga ställning undersökts genom ett betänkande om homosexuellas rättigheter i samhället, vilket färdigställdes 1984. Tidsavgränsningen har gjorts med ambitionen att inringa den samhällskontext i vilken epidemin ägde rum. Därefter har redogjorts för av beslutsfattarna vidtagna åtgärder, huvudsakligen tillsättandet av aidsdelegationen, hur viruset kom att omfattas av smittskyddslagstiftningen samt instiftandet av den s.k. bastuklubbslagen. Kritik mot åtgärderna har återfunnits i ett antal sociologiska artiklar, vilka vittnar om stora meningsskiljaktigheter mellan lagstiftaren och MSM, inbegripet sistnämndas intresseorganisationer.

Analysdelen har inspirerats av ovan nämnda artiklar och utformats med hjälp av diskursanalytiska influenser. Den har inlett med en kort översikt av synen på MSM, där fokus har lagts på den rättsliga diskursen. Vidare har valts ut ett antal av beslutsfattarnas ställningstaganden och åtgärder som särskilt kan kritiseras. Åtgärderna har analyserats utifrån epidemiologisk försvarbarhet samt utifrån diskursen om MSM. I flertalet fall har författaren till uppsatsen varit av åsikten att åtgärderna påverkades av oförståelse och intolerans mot de personer som avvek från heteronormen. Avslutningsvis har författarens egna åsikter om hur alternativa åtgärder hade kunnat utformas framförts.

Förkortningar

AIDS	Acquired Immunodeficiency Syndrome
BkL	Lag (1987:386) om förbud mot s.k. bastuklubbar och andra liknande verksamheter
HIV	Human Immunodeficiency Virus
MSM	Män som har Sex med Män
RFSL	Riksförbundet För Sexuellt Likaberättigande
SBL	Statens Bakteriologiska Laboratorium
SmK	Kungl. Maj:ts Smittskyddskungörelse (1968:234)
SmL	1968 års smittskyddslag (1968:231)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

November 2013. Dagens Nyheter rapporterar om en debattävling för högstadieelever. Ett diskussionsämne är frågan om huruvida homosexuella bör få adoptera. Händelsen väcker upprörda känslor. Som regel är alla personer som älskar sina barn lämpliga föräldrar. Men frågeställningen är problematisk ur ett diskursivt perspektiv. ”Man ger också legitimitet åt frågan och visar att normen fortfarande är att heterosexuella adopterar barn, för den skulle aldrig ifrågasättas.”¹, säger Jacob Flårdh från organisationen Friends. Det är tio år sedan jag själv var en högstadieelev som debatterade samma ämne. Då blev det uppenbarligen inte ramaskri...

Hösten 2012 sänder SVT Jonas Gardells serie *Torka aldrig tårar utan handskar*, baserad på romantrilogin med samma namn. Den handlar om när hiv/aids kom till Sverige och drabbade män som har sex med män (m.fl.). Den handlar om den dubbla utsattheten – bög och hivpositiv. Om ett samhälle som ryggade tillbaka inför en grym sjukdom, men också gentemot en människa som hade tagit beslutet att leva som han ville. Gardell beskriver också beslutfattarnas agerande, ackompanjerade av en hätsk mediedebatt. Tendenser i en tid, som åtminstone på ytan, känns fjärran när högstadiedebatten äger rum men som med hänsyn till de berörda och en ständig strävan mot ett mer tolerant samhälle aldrig får glömmas bort.

Uppsatsen kommer att belysa beslutfattarnas åtgärder ur ett kritiskt perspektiv. Hade den allmänna synen på män som har sex med män, som var en av de primärt drabbade grupperna, betydelse för åtgärdernas utformning? De åtgärder som kommer att behandlas är huvudsakligen tillsättandet av aidsdelegationen, smittskyddslagens omfattande av hiv-viruset samt instiftandet av den s.k. bastuklubbslagen.

---

¹ Cit. Dragic, Marijana: *Elevernas uppgift: argumentera mot homooptioner*, Dagens nyheter, <http://www.dn.se/sthlm/elevernas-uppgift-argumentera-mot-homooptioner/>, 6/11 2013 kl. 14:00.

I sammanhanget vill jag redogöra för ett ställningstagande för uppsatsens fortsättning. Till skillnad från lagstiftaren, media samt vissa författare som väljer att tala om "homo-" och "bisexuella" så kommer jag, i likhet med vissa andra författare, enbart att tala om "män som har sex med män" (fortsättningsvis MSM) då jag avser att vara så objektiv som möjligt. MSM är ett materiellt faktum som inte bidrar till att kategorisera sexualiteten. Dock kommer jag inte att helt kunna utesluta begreppet homosexualitet, då ett korrekt återgivande av vissa dokument kräver denna benämning.

Sexualiteten kan, i Foucaultsk anda, ses som ett koncept utformat av historiska, sociala och kulturella fakta och föreställningar. Så begränsas sexualiteten till vår tids sätt att förklara den. Så har sexualiteten kommit att omgärdas av sådant som ursprungligen inte hörde till, såsom moralföreställningar och tabun.² Detta är viktigt att ha i åtanke, både som författare och läsare av en uppsats som behandlar ett ämne som, med hänvisning till dess spridningssätt, är starkt sammankopplat med sexualiteten.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att ur ett kritiskt perspektiv undersöka de rättsliga åtgärder, av betydelse för MSM, som vidtogs då hiv/aids kom till Sverige. Syftet ska uppnås genom att följande frågeställningar besvaras:

- Hur såg samhället och lagstiftaren på samkönade relationer, däribland MSM, vid hiv/aids- epidemins utbrott?
- Vilka rättsliga åtgärder vidtogs för att bekämpa hiv/aids-epidemin och kan de kritiseras?
- Vilken betydelse hade det att MSM var en av de primärt drabbade grupperna då åtgärderna utformades och hade dessa åtgärder kunnat utformas annorlunda?

---

² Bjurström, Erling och Henriksson, Benny: *Heterosexualiseringen av hiv/aids-diskursen*, Sociologisk forskning 2-3 (1988), s. 29.

1.2 Metod

Rättsdogmatisk metod har använts för att beskriva MSM: s rättsställning samt lagstiftande åtgärder som syftade till att begränsa smittspridningen av hiv/aids. Att det råder oenighet om vad som är rättsdogmatisk metod framgår av Claes Sandgrens artikel *Är rättsdogmatiken dogmatisk?*.³ Med detta i åtanke har jag dock valt att sluta mig till att ”gällande rätt” ska fastställas, ett begrepp som inte är oproblematiskt i sig.⁴ Jag har valt att benämna det jag kunnat utröna, utifrån lagar och lagförslag för tiden, gällande rätt.

Gällande rätt har kritiskt granskats med hjälp av framställningar som förespråkat alternativa synsätt på MSM respektive smittbegränsningsåtgärder. Inspiration har hämtats från det diskursanalytiska fältet, samtidigt som uppsatsen, med hänsyn till dess begränsade omfång, inte gör anspråk på att vara en heltäckande diskursanalys. Nedan följer en kort redogörelse över det diskursanalytiska fältets utgångspunkter.

Som exempel på en diskursanalys kan nämnas Sara Edenheims avhandling *Begärets lagar* som, genom att undersöka statliga utredningar rörande homo-, trans- och intersexualitet⁵, belyser och problematiserar den heteronorm som präglar utredningarna.⁶ Diskursanalys bygger på ett *socialkonstruktionistiskt synsätt*, som hävdar att verkligheten inte kan uppfattas i objektiv bemärkelse utan istället, med språket som hjälpmedel, konstrueras av människor i en viss kontext. ”Sanningen” blir därmed beroende av sociala konstruktioner. För att synliggöra dessa konstruktioner fordras:

---

³ Sandgren, Claes: *Är rättsdogmatiken dogmatisk?*, Tidskrift for Rettsvitenskap 04/05 (2005).

⁴ Sandgren (2005), s. 650 f.

⁵ Även kallat hermafroditism.

⁶ Edenheim, Sara: *Begärets lagar – Moderna statliga utredningar och heteronormativitetens genealogi*, Symposion Stockholm (2005).

- Ifrågasättande av ”självklara” (förhärskande) föreställningar om verkligheten
- Vetskap om att förståelse av ett visst fenomen beror av social, kulturell och historisk kontext
- Vetskap om att kunskap är ett resultat av social interaktion, inte objektiv observation
- Vetskap om att denna kunskap och sociala handlingar sammanflätas, vilket kan resultera i utpekandet av visst socialt handlingsmönster som det enda möjliga vilket innebär exkludering av alternativa handlingsmönster.

En diskurs kan i detta sammanhang sägas vara allt som yttras om en viss företeelse. Med de socialkonstruktionistiska utgångspunkterna i åtanke kan vi konstatera att diskursens innehåll blir ett uttryck för en viss förståelse av verkligheten, som vidare reproduceras genom diskursen.⁷ Så konstrueras, enligt Fairclough, sociala identiteter, relationer samt kunskaps- och betydelsesystem.⁸

För att legitimera mitt val av metod vill jag framhålla att rätten inte är objektiv utan bör förstås som en social konstruktion och diskurs, en mening som delas av Gunnarsson och Svensson m.fl.⁹

Diskursanalytiska influenser har således använts i försök att beskriva hur MSM har infogats i verkligheten. Målsättningen har varit att redogöra för vad som tänktes, tycktes och skrevs om MSM – och vad som därmed kom att bli den förhärskande meningen och därmed ”sant”. Slutligen, hur denna sanning kom att påverka åtgärderna som vidtogs för att bekämpa epidemin. Fokus har lagts på två begreppspår. Här ska erinras om diskursens ideologiska funktion, d.v.s. hur en viss diskursiv praktik kan skapa och

---

⁷ Gunnarsson, Åsa och Svensson, Eva-Maria: *Genusrättsvetenskap*, Studentlitteratur Polen (2009), s. 173 f.

⁸ Winther Jørgensen, Marianne och Phillips, Louise: *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur Indien (2012), s. 72 f.

⁹ Gunnarsson och Svensson (2009), s. 175 ff.

reproducera social ojämlikhet mellan grupper i samhället.¹⁰ Även diskursen som maktmedel bör nämnas i detta sammanhang då användandet av hegemoniska diskurser (exempelvis rådande rättslig uppfattning), vare sig det sker oreflekterat eller strategiskt (s.k. dold agenda) kan befästa sociala orättvisor genom att utesluta alternativa synsätt, handlingsmönster, sätt att vara etc.¹¹ Begreppsparen har varit:

- **Normalitet – avvikelse**

Antalet utredningar som har behandlat MSM vittnar om en oförmåga eller ovilja att betrakta faktum som något som bara kan, för att citera Sara Edenheim, ”[...] tas för givet [ta för given].”¹² Vad impliceras genom att en uppdelning i normalt/ avvikande görs? Vilka följder kan detta få?

- **Oacceptabel avvikelse – Acceptabel avvikelse**

MSM positioneras inledningsvis som en avvikelse från den heterosexuella normen som inte i sin helhet kan godtas av samhället. Avvikelsen blir sedermera accepterad. Under vilka premisser får MSM vara en ”acceptabel avvikelse”?

1.3 Material, litteratur och forskningsläge

Materialet har utgjorts av för tiden gällande rätt som använts dels i rättsdogmatisk, dels i narrativ mening.

Det finns mycket skrivet om MSM inom olika forskningsdiscipliner. Jag har koncentrerat mig på den svenska rättighetsutvecklingen. Jens Rydström m.fl. har skrivit flera böcker där fokus läggs på hur personer utanför heteronormen uppfattade sig själva och uppfattades av andra.

Maktordningar studeras ur ett normkritiskt perspektiv, vilket har varit värdefullt för uppsatsens ambition att förhålla sig kritisk i förhållande till ett

---

¹⁰ Winther Jørgensen och Phillips (2012), s. 69.

¹¹ Gunnarsson och Svensson (2009), s. 175 f.

¹² Cit. Edenheim (2005), s. 13.

material som i mångt om mycket föränlett positiva förändringar.

Betänkandet *Homosexuella och samhället* belyser lagstiftarens syn på MSM vid tiden för epidemins utbrott.

Även hiv/aids-epidemin har behandlats inom flera discipliner.

Faktauppgifter har hämtats från Riksförbundet för Sexuellt

Likaberättigandes (RFSL) och Socialstyrelsens arkiv. Lars Kallings, chef vid Statens Bakteriologiska Laboratorium (SBL) vid epidemins utbrott, har skrivit *Den yttersta plågan*, vilken har gett epidemiologisk översikt samt insyn i myndigheternas strategier. Madeleine Leijonhufvuds *Hiv-smitta – straff och skadeståndsansvar* redogör för den svenska juridiska hanteringen av hiv/aids-smitta.

Det finns förvånansvärt lite juridiskt material som kommenterar beslutsfattarnas agerande i samband med hiv/aids-epidemin. Här har istället propositionerna 1985/86:13 *Om ändring i smittskyddslagen m.m.* samt 1986/87:149 *Med förslag om lag till förbud mot s.k. bastuklubbar och andra liknande verksamheter* varit värdefulla. Ytterligare en proposition, 1987/88:79 *Om åtgärder mot AIDS*, bör nämnas. Denna har dock, med hänsyn till tidsavgränsningen¹³, inte behandlats i uppsatsen. Kritik av rätten har återfunnits i sociologiska artiklar, här kan som exempel nämnas antologin *Aids – Föreställningar om en verklighet*.

För metodavsnittet vill jag särskilt lyfta fram *Genusrättsvetenskap* av Åsa Gunnarsson och Eva-Maria Svensson.

Avslutningsvis vill jag understryka att hiv/aids-epidemin var, och är, en tragedi. I val av material har jag försökt att hålla mig till opartiska källor, till vilka jag räknar RFSL: s officiella dokument.

---

¹³ Se avsnittet Disposition och avgränsning.

1.4 Definitioner

Jag har valt att använda begreppet ”män som har sex med män” (MSM).¹⁴

Hiv-viruset benämns i tidigt material HTLV-III eller LAV vilket sedermera blir HIV. AIDS är i princip den förhärskande termen från det att sjukdomen blir allmänt känd. I uppsatsen har jag genomgående valt att använda benämningarna hiv och aids.

1.5 Avgränsning

MSM: s historia går längre tillbaka än till 1944 års avkriminalisering, och längre fram än till 1980-talets mitt. Jag har dock, med ambitionen att inringa den samhällskontext i vilken hiv/aids-epidemin inledningsvis aktualiserades, valt att koncentrera mig på dessa år. Epidemin drabbade vidare inte endast MSM, som utpekades som en ”riskgrupp” utan även heterosexuella samt andra ”riskgrupper” såsom personer med ett injektionsmissbruk, de i behov av blodtransfusioner samt de med blödarsjuka.¹⁵ Uppsatsen har dock avgränsats, och endast åtgärder av betydelse för gruppen MSM har behandlats. Hiv/aids-epidemin har, med hänsyn till uppsatsens omfattning, beskrivits sparsamt. För vidare läsning kan jag rekommendera *Den yttersta plågan* av Lars O. Kallings.

Avseende analysdelen vill jag erinra om att uppsatsen, med hänsyn till dess omfång, inte gör anspråk på att vara en regelrätt diskursanalys, utan att det kritiska perspektiv jag anlagt endast inspirerats av nämnda teori och metod. Jag vill vidare poängtera att de åtgärder jag valt att analysera ingalunda utgör en uttömmande lista av vad som kan och bör belysas samt att analyserade delar med fördel hade kunnat utvecklas.

---

¹⁴ Se motivering under avsnittet Inledning.

¹⁵ Se bl.a. Prop. 1986/86:149 *Med förslag om lag till förbud mot s.k. bastuklubbar och andra liknande verksamheter*, s. 3.

1.6 Disposition

I uppsatsens första del har redogjorts för MSM: s generella och rättsliga ställning, från avkriminalisering 1944 till 80-talets början då hiv/aids-epidemin bröt ut. I del 2 har getts bakgrund till epidemin och dess utbredning. Vidare har beslutsfattarnas agerande beskrivits. Slutligen har presenterats artiklar som ställt sig kritiska till förfarandet. I del 3 har min strävan varit att påvisa ett samband mellan den allmänna synen (diskursen) rörande MSM och de åtgärder som vidtogs med anledning av epidemin. Avslutningsvis har jag funderat kring hur åtgärderna kunnat utformas annorlunda.

2 Synen på MSM

2.1 Den samhälleliga synen

2.1.1 1940-talet – kriminalisering ersätts med sjukdomsstämpel

18 § 10 kap. 1864 års strafflag kriminaliserade samkönade handlingar såsom ”otukt som emot naturen är”. Under detta ”paraply” inrymdes allt som inte var traditionellt samlag mellan man och kvinna.¹⁶ I takt med att synen på samkönade relationer ändrades, höjdes röster för en avkriminalisering och så skedde 1944. Bestämmelsen ändrades då till att endast straffbelägga samkönade handlingar med part under 18 år om den andra parten varit över 18 år (2 mom.). Även handlingar med part mellan åldrarna 18 och 21 kriminaliserades, om den utnyttjade parten hade stått i beroendeställning till den andre (3 mom.).¹⁷ Ändringen motiverades med att tillståndet var en sjukdom, vilket enligt kriminalpolitiskt synsätt inte kunde medge straffbarhet.¹⁸ Dock var samkönade relationer på intet vis accepterat i och med avkriminaliseringen utan kom istället att sorteras in under 5 § 5 kap strafflagen (den s.k. ”femfemman”) – psykisk otillräknelighet vilket kunde medföra inspärning på mentalsjukhus.¹⁹

2.1.2 1950-talet – homofobi och förförelseteori

Avkriminaliseringen efterföljdes paradoxalt nog av en homofob stämning som kom att prägla samhällsklimatet under 50-talet. Argumenten mot 1944 års lagändring fick åter liv, och MSM utpekades som ett allvarligt hot mot

---

¹⁶ Prop. 1944:13 *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i 18 och 25 kap strafflagen, m.m.*, s. 5f.

¹⁷ Prop.1944:13, s. 2 och 48.

¹⁸ Prop.1944:13, s. 46.

¹⁹ Prop. 1945:207 *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i 5 kap. strafflagen, m.m.*, s. 2, 76 och 82ff; SOU 1942:59 *Strafflagens tillräknelighetsbestämmelser, sinnesundersökning m.m.*, s. 53f.

den allmänna ordningen. Den s.k. förförelseteorin var starkt förhärskande och formulerades som att homosexuella lockade ungdomen till sexuell kontakt med den unges förstörelse (homosexualitet) som följd. Två skandaler, Kejne och Haijby²⁰, skakade vid samma tid Sverige. Media hakade på den homofoba stämningen och etablerade den, under skräckinjagande rubriker om moralens förfall, hos allmänheten.²¹ Under denna tid bildades RFSL²²

2.1.3 1960- och 70-talet – sexuell revolution och Stonewallrevoluten

1960-talets sexuella revolution svepte över västvärlden förespråkandes en mer sexualliberal grundsyn. Revolutionen har kritiserats för att ha inriktats på manlig, heterosexuell sexualitet. RFSL gjorde inte mycket väsen av sig. Vändningen kom 1969, i samband med Stonewallrevolten.²³ 70-talet blev en tid av politisk aktivism samtidigt som gaykulturen blomstrade – fri sexualitet och njutning var det amerikanskinspirerade idealet. Samhället ställde sig alltmer accepterande, mycket tack vare den ökade öppenheten.²⁴

---

²⁰ *Kejne*, pastor och engagerad i unga med problem, anklagade en kollega för sexuellt samröre med pojkar. *Kejne* reagerade på att utredningen gick långsamt och det hela resulterade i en kommission som fick till uppdrag att utreda den s.k. "rättsröten" – att homosexuella infiltrerade rättsväsendet och förhindrade lagens efterlydnad. *Haijby* påstod sig ha haft en affär med Kung Gustav V och hade med anledning av detta upprepade gånger blivit illa behandlad av svenska myndigheter. I samband med kungens död skrev han en bok, vilken tystades ner. *Haijby* dömdes för utpressning och tog sitt liv 1965.

(Norrhem, Svante, Rydström, Jens och Winkvist, Hanna: *Undantagsmänniskor – en svensk HBT-historia*, Nordstedts akademiska förlag Finland (2008), s. 149ff; Rydström, Jens: *Sweden 1864-1978: Beasts and Beauties. I: Criminally queer – Homosexuality and Criminal Law in Scandinavia 1842-1999* (red. Rydström, Jens och Mustola, Kati) Aksant Amsterdam (2007), s. 202f.)

²¹ Norrhem, Rydström och Winkvist (2008), s. 149ff; Rydström och Mustola (2007), s. 202ff.

²² *Hbt-historia*, RFSL: s hemsida, <http://www.rfsl.se/?p=413>, 24/11 kl. 13:20.

²³ *Stonewall Inn* var en bar i New York vilken till stor del frekventerades av ett icke-heterosexuellt klientel. Vid en polisrazzia gjorde besökarna motstånd, vilket kom att fortsätta i flera dagar utan att polisen kunde övermanna massorna. Händelsen betecknas ofta som startskottet för den politiska kampen.

(*Hbt-historia*, RFSL: s hemsida, <http://www.rfsl.se/?p=413>, 24/11 kl. 14:00.)

²⁴ Norrhem, Rydström och Winkvist (2008), s. 153f.

1978 tillsattes utredningen *Homosexuella och samhället*, vilken syftade till att undanröja kvarvarande diskriminering av nämnda grupp.²⁵ 1944 års sjukdomsklassifikation togs bort 1979 under ledning av dåvarande direktör för Socialstyrelsen Barbro Westerholm. Förändringen kom efter en aktion där homosexuella, engagerade i RFSL, dels sjukanmälde sig med homosexualitet som orsak, dels ockuperade Socialstyrelsen.²⁶

2.2 MSM: s rättsliga ställning

2.2.1 Utredningen *Homosexuella och samhället*

Då betänkandet presenteras 1984 understryks att homosexualitet ska betraktas som en ”sexuell variationsform”. Utredningen finner att homosexuella relationer inte skiljer sig från heterosexuella i den bemärkelse att erotiken är ett inslag i en helhet som framförallt innefattar tillgivenhet och kärlek gentemot en person.²⁷ En huvudsaklig svårighet för den som lever som homosexuell är enligt utredningen rådande ”heterosexuellt präglade moralföreställningar”. Utredningen menar att dessa attityder, vilka kan komma till uttryck i stark misstro från den heterosexuelles sida, kan leda till ett upplevt förbud mot läggningen.²⁸

Utredningens uppgift är att förbättra homosexuellas situation i samhället. För ett förverkligande av nyss nämnda krävs undanröjande av medveten såväl som omedveten diskriminering, effektivt sett en ny diskrimineringsgrund i befintliga antidiskrimineringsbestämmelser liksom nya lagar som understryker homosexuellas rättigheter. Även andra vägar än den lagstiftande förespråkas, såsom information, undervisning och en öppen samhällsdebatt.²⁹

---

²⁵ SOU 1984:63 *Homosexuella och samhället*, s. 3 och 43.

²⁶ *Ockupationen av Socialstyrelsen*, RFSL: s hemsida, <http://www.rfsl.se/?p=987>, 19/11-2013 kl. 13:00.

²⁷ SOU 1984:63, s. 33 ff.

²⁸ SOU 1984:63, s. 37 f.

²⁹ SOU 1984:63, s. 43 f.

Betänkandet resulterar i proposition 1986/87:124.³⁰ Där konstateras att det i Sverige inte finns några lagregler som öppet diskriminerar homosexuella, men att diskriminering likväl förekommer. De flesta remissinstanser delar utredningens grundläggande värderingar. RFSL anser att utredningen till övervägande del har varit problemfokuserad. De homosexuella intresseorganisationerna anser att den aktuella situationen avspeglas korrekt i betänkandet, men att målet – nolltolerans mot diskriminering, inte motsvaras i åtgärdsförslagen.³¹ Med dessa ord tar vi avstamp för en genomgång av några av betänkandets lagförslag.

2.2.2 Förslag under socialdepartementet

Propositionens första bilaga behandlar förslag som har legat under socialdepartementet. Här kan som exempel nämnas en arbetsrättslig antidiskrimineringsregel, utbildnings- och forskningsfrågor samt kulturfrågor. Vikten av information, om och för homosexuella, betonas. Hälso- och sjukvården bör utbildas för att kunna ge homosexuella adekvat vård, kroppslig såväl som psykisk. Statligt stöd bör utgå till homosexuella intresseorganisationer, då deras arbete är av yttersta vikt.³²

2.2.3 Förslag under justitiedepartementet

Propositionens andra bilaga behandlar förslag som har legat under justitiedepartementet. Nedan redogörs för ett urval.

Olaga diskriminering

Förslag om att olaga diskriminering (16 kap 9 § BrB) ska innefatta sexuell läggning stöds av propositionen. Det betonas särskilt att diskrimineringsförbudets praktiska betydelse förefaller oviss, men att lagregeln sänder en värdefull signal om samhällets ståndpunkt. Ordvalet

---

³⁰ Här ska förtydligas att propositionen tillkommer efter hiv/aids-epidemins utbrott, men att vad som skrivs i propositionen ändå kan anses vara ett uttryck för rådande syn på MSM vid själva utbrottet då den är ett resultat av betänkandet.

³¹ Prop. 1986/87:124 *Om de homosexuellas situation i samhället*, s. 11 ff. samt s. 31.

³² Prop. 1986/87:124, s. 29 f.

modifieras dock så att bestämmelsen kommer att omfatta endast ”homosexuell läggning”, då ”sexuell läggning” anses alltför vitt.³³

Familjerättsliga frågor – adoption

Utredningen, de flesta remissinstanser samt propositionen är eniga om att homosexuella inte bör få adoptera, vare sig på traditionellt vis eller den ena partens barn. Som skäl till varför homosexuella inte ska få adoptera anförs att barnets bästa bör vara centralt och att det skulle kunna vara negativt för ett barn som genom att vara adopterad redan kan uppleva sig som avvikande, behöva avvika ytterligare. De homosexuella intresseorganisationerna samt ett fåtal andra remissinstanser anser att det inte ska göras skillnad på hetero- och homosexuellas adoptionsrätt.³⁴

Familjerättsliga frågor – äktenskap

Ett utvidgande av äktenskapsbalkens bestämmelser, anses strida mot ”[...] den allmänna opinionen på ett centralt livsområde.”³⁵. Istället föreslås en lag om homosexuella sambor som har till syfte att inkludera även homosexuella förhållanden i ett antal lagbestämmelser. Lagen syftar främst till att reglera parternas ekonomiska förhållanden, då det konstateras att även homosexuella par tenderar att ha gemensam ekonomi.³⁶

2.3 Avslutande kommentarer

I det föregående har redogjorts dels för den allmänna, dels för den rättsliga synen på gruppen ”homosexuella”, vilken MSM får anses tillhöra i detta sammanhang. Vi kan konstatera att samkönade relationer gick från att vara kriminaliserat, sjukförklarad och därmed betraktad som en ”oacceptabel avvikelse”, till att avkriminaliseras och friskförklaras som en ”acceptabel avvikelse”. Att samkönade relationer var att se som avvikande kvarstod dock både i samhällets och lagstiftarens ögon. Det var i denna

---

³³ Prop. 1986/87:124, s. 35 ff.

³⁴ SOU 1984:63, s. 77 ff; Prop. 1986/87:124, s. 40 f.

³⁵ Cit. Prop. 1986/87:124, s. 41

³⁶ Prop. 1986/87:124, s. 42 ff.

heteronormativa samhällskontext som det första aids-fallet konstaterades 1982.³⁷

I sammanhanget är Edenheims avhandling intressant. Betänkandet är en av flera utredningar rörande de människor som stod utanför heteronormen. Detta kan, enligt Edenheim, inte enbart tas som ett uttryck av välvilja i mänskliga rättigheter-anda utan erinrar också om att det finns en sexualitet som tas för given.³⁸ Edenheim beskriver särskilt utredningarnas tendens att låta homosexualiteten stå som motsats till heterosexualiteten – avarten som bekräftar och upprätthåller den heterosexuella normen.³⁹

---

³⁷ Kallings, Lars O: *Den yttersta plågan*, Nordstedts förlag Stockholm (2005), s. 103.

³⁸ Edenheim (2005), s. 11ff.

³⁹ Edenheim (2005), s. 106f.

3 Epidemin och åtgärderna

År 2010 lever ungefär 5 500 personer i Sverige med hiv. Ungefär hälften av dessa tillhör gruppen MSM. Det finns varken bot eller vaccin mot viruset, men bromsmediciner som i varierande mån möjliggör ett långt liv fritt från komplikationer. Detta är alltså ingenting som kan tas för givet, svåra biverkningar är lika vanligt förekommande och det kan inte uteslutas att hiv-viruset en dag kommer att utveckla resistans mot behandlingen.⁴⁰

3.1 Historisk bakgrund

1981 rapporterades om en serie dödsfall bland unga män i USA.

Gemensamt för männen var att de var MSM, och att deras immunförsvar inte hade förmått bekämpa de i normalfallet harmlösa infektionerna, vilka istället lett till en hastig och smärtsam död. Så fick världen kännedom om den dödliga sjukdomen utan bot, vilken vetenskapen var mycket liten om.⁴¹

Ogillande blickar riktades mot den samkönade sexualiteten och dess beryktade promiskuitet. Flertalet skildringar vittnar om en kollektiv panik, som kom att uttryckas i ett hårt och skräckslaget medieklimat – budskapet: ”bögpest” eller ”bögcancer”.⁴²

I det följande kommer att redogöras för beslutsfattaress och myndigheters åtgärder för att möta hotet, därefter kommer artiklar som kritiserar agerandet att presenteras.

---

⁴⁰ Smittskyddsinstitutet och Socialstyrelsen: *HIV – en komplex fråga*, HIV, STI & juridik i Sverige, http://www.smittskyddsinstitutet.se/upload/Publikationer/hivsexprev/hiv_juridik/Hiv_och_STI_juridik_i_Sverige_SMI-tryck_176-2010.pdf, s. 6 f., 12/12-2013 kl. 14:00.

⁴¹ Kallings (2005), s. 30 ff.

⁴² Se bl.a. Svéd, George: *När aids kom till Sverige eller Aids angår alla – en liten betraktelse om när aids inte angick någon eftersom det bara drabbade bögar och knarkare... I: Homo i Folkhemmet – Homo- och bisexuella i Sverige 1950-2000* (red. Andersson, Martin), Finland (2000) s. 229f.

3.2 Proposition 1985/86:13

Propositionen redogör för de första av myndigheter vidtagna och planerade åtgärderna för att begränsa smittspridningen av hiv och innehåller vidare två lagförslag: Smittskyddslagstiftningens omfattande av hiv samt upphävande av dåvarande smittskyddslags (1968:231) (fortsättningsvis SmL) 26 §, vilken stadgade straff för smittad som hade könsligt umgänge med annan.⁴³

3.2.1 Kunskaper om hiv/aids

Inledningsvis följer fakta om hiv/aids-epidemin. Hiv-viruset återfinns i kroppsvätskor och smittan sprids genom könsligt umgänge, blod och blodprodukter. Detta faktum begränsar i stor utsträckning smittspridningen till s.k. ”riskgrupper”, då levnadssättet, i synnerhet sexualvanor, har stor betydelse. Det betonas att den som har många sexualpartner, i komparation med den som lever i ett fast förhållande, är särskilt utsatt.⁴⁴ Vidare konstateras att hiv-viruset har spridits i störst utsträckning bland ”[...] de homosexuella män som har många sexuella kontakter med andra män. Någon liknande snabb utveckling har inte märkts bland de heterosexuella.”⁴⁵

3.2.2 Socialstyrelsens åtgärder

Socialstyrelsen har 1983 gett ut ett meddelandeblad (nr 45/83) riktat till hälso- och sjukvården med åtgärdsförslag avseende aids. Vidare har, som första lagstiftande åtgärd, utfärdats en förordning (SoSFS 1983:6) stipulerandes läkares anmälningsskyldighet till SBL vid aidsfall. Det första meddelandebladet har 1985 kompletterats med ett avseende riskgrupper och riskfaktorer (nr 11/85). En informationsbroschyr *Vad alla bör veta om aids* har distribuerats till allmänheten genom att finnas tillgänglig på vårdcentraler och apotek. Planerade åtgärder tar i stort sett sikte på ytterligare utbildningsinsatser för hälso- och sjukvårdspersonal.⁴⁶

---

⁴³ Prop. 1985/86:13 *Om ändring i smittskyddslagen (1968:231) m.m.*, s. 1.

⁴⁴ Prop. 1985/86:13 s. 5 f.

⁴⁵ Cit. Prop. 1985/86:13, s. 6.

⁴⁶ Prop. 1985/86:13, s. 6 f.

3.2.3 Aidsdelegationen

Propositionen redogör för tillsättandet av aidsdelegationen i maj 1985. Delegationen var en särskild myndighet underordnad regeringen, för vilken socialminister Gertrud Sigurdsen satt som ordförande. Styrelsen bestod bl.a. av representanter från regeringen, riksdagspartier, socialstyrelsen och SBL. RFSL ingick i en referensgrupp. Uppdraget var att samordna smittobekämpande insatser som företogs på olika samhälleliga plan. Delegationen skulle exempelvis initiera forskning och följa upp denna genom att förverkliga framforskade slutsatser, efter behov informera såväl ”riskgrupper” som vårdpersonal och allmänheten (se ett urval ur informationskampanjerna under bilaga A) samt utreda resursbehov och identifiera behov av lagstiftningsåtgärder, och driva sistnämnda ärenden. Det var aidsdelegationen som vid sammanträde den 30 augusti 1985 föreslog att smittskyddslagstiftningen skulle omfatta hiv-viruset.⁴⁷

3.2.4 Smittskyddslagen

Smittskyddet innefattade vid tiden 1968 års SmL samt smittskyddskungörelsen av samma år (1968:234) (fortsättningsvis SmK).⁴⁸ Vilka sjukdomar som skulle omfattas bestämdes av regeringen, dessa kunde vara antingen allmänfarliga eller veneriska (4 § SmL). Den som hade anledning att anta att hen led av en sjukdom i sistnämnda kategori var enligt 12 § SmL skyldig att uppsöka läkare och underkasta sig undersökning, behandling samt följa föreskrifter för att inte sprida smittan vidare. Underlåtenhet kunde ytterst leda till Länsrättens eller smittskyddsläkares beslut om tvångsintagning för läkarbesök eller sjukhusvistelse (14 § SmL). Personen kunde kvarhållas på sjukhus så länge det fanns ”grundad anledning” att tro att denne annars skulle sprida smitta (16 §). 15 § SmL innehöll bestämmelser om s.k. smittspårning, d.v.s. den konstaterat sjukas skyldighet att ange personer som denne eventuellt överfört smitta till. 26 §

---

⁴⁷ Prop. 1985/86:13, s. 9.

⁴⁸ Prop. 1985/86:13 s. 3.

straffbelade könsligt umgänge med annan vid vetskap eller misstanke om det egna bärandet av venerisk sjukdom.⁴⁹

Propositionen understryker vikten av ett sakligt och nyanserat beaktande av situationen och poängterar särskilt att åtgärder vållandes mer skada än nytta bör undvikas. Detta uttalas mot bakgrund av föregående års överdrivna rädsla för epidemin, vilken skapat barriärer mellan smittade och samhälle. Att polisväsendet, social- och sjukvård i vissa fall vägrade befatta sig med insjuknade är illustrerande exempel. Det konstateras att smittan vid tiden i stort sett begränsas till de s.k. riskgrupperna och vikten av att allmänheten inte ska komma att omfattas betonas. I fokus för diskussionen ligger frågan huruvida SmL: s omfattande av hiv-viruset skulle utgöra en effektiv smittskyddsåtgärd eller inte. Vikten av att effektivt kunna ingripa då den enskilde inte tar sitt ansvar för att motverka smittspridning ställs mot åsikten att ett välfungerande smittskyddsarbete inte kan vara synonymt med tvång och straff. Sistnämnda ståndpunkt förespråkar istället att en allmän ansvarskänsla, grundad i hänsyn för omgivningen, bäst etableras hos befolkningen genom information och upplysning. Vidare påpekas att en lagreglering kan tänkas resultera i minskat antal läkarbesök, då ett besked inte kan föranleda bot utan endast tvång att underkasta sig föreskrifter vilket, om föreskrifterna inte följs, ytterst kan leda till tvångsisolering. Föreskrifterna krävde ofta stora livsstilsförändringar, i synnerhet i hos de s.k. ”riskgrupperna”. Vidare kunde dessa riskgrupper skrämmas av tanken att få sexuell läggning registrerad i samband med läkarbesöket.⁵⁰

Sammantaget finner aidsdelegationen att övervägande skäl talar för att låta hiv-viruset omfattas av smittskyddslagstiftningens katalog av veneriska sjukdomar, under förutsättning att smittskyddsarbetet modifieras i syfte att öka allmänhetens förtroende. Detta, menar propositionen, kan uppnås genom att den kontroversiella 26 § SmL upphävs. Bestämmelsen skulle

---

⁴⁹ SFS 1968:231.

⁵⁰ Prop. 1985/86:13, s. 10-17.

nämligen förbjuda sexuellt umgänge på livstid för den hiv-infekterade.⁵¹ Regeringen fattade beslut i enlighet med delegationens bedömning och hiv-viruset kom, från och med november 1985, att återfinnas i SmK: s 6 §.⁵²

3.2.4.1 Kommentar av Lars O. Kallings

Det fanns ett utbrett motstånd mot Sveriges epidemiologiska arbete, som i tidigt skede kom att baseras på hiv-testning. Solidariskt samhällsansvar ställdes, enligt Lars O. Kallings, mot den enskildes rätt till integritet. De som förespråkade sistnämnda, vidhöll att sexuella kontakter människor emellan var deras ensak och att de som parter hade delat ansvar. Ett land som anammade detta synsätt var Holland. SmL stadgade, som ett uttryck för solidariskt samhällsansvar, den smittades informationsplikt gentemot en partner och förbjöd oskyddat sex.⁵³

Vad som ansågs särskilt integritetskränkande var att testresultaten rapporterades vidare till myndigheter. Syftet med denna vidarerapportering var enligt författaren rent epidemiologiskt – antalet smittade var en viktig faktor i planeringen av motåtgärder. Men många var rädda att det dataregister som kom att upprättas skulle missbrukas, kanske skulle deras sexuella läggning avslöjas. Denna rädsla togs i beaktande vid utformningen, varför inga namn fördes in.⁵⁴

Även smittspårning var kontroversiellt, då det vid tiden inte fanns någon form av behandling att få, utan endast utförliga föreskrifter om hur en konstaterat smittad måste leva sitt liv. Om dessa inte följdes väntade tvångsisolering. Hur kunde isoleringen tidsbegränsas mot bakgrund av att sjukdomen var obotlig? Hur kunde rättssäkerheten tryggas? Svaret på frågorna var att isoleringen skulle omprövas regelbundet och att den ytterst syftade till att få den enskilde att inse konsekvenserna av ett fortsatt handlade mot föreskrifterna.⁵⁵

---

⁵¹ Prop. 1985/86:13, s. 10-17.

⁵² Prop. 1985/86:13 s. 12; SFS 1985:742.

⁵³ Kallings (2005), s. 104-110.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid.

3.3 Bastuklubbslagen

Hösten 1986 publicerar Dagens Nyheter en rad artiklar under rubriker såsom ”Här får man sprida aids” och ”Stäng aidsbordellerna”.⁵⁶ Pådraget orsakas av s.k. bastuklubbar där män har anonymt, ofta oskyddat, sex med andra män. Mindre än ett år senare träder lag (1987:375) om förbud mot s.k. bastuklubbar och andra liknande verksamheter i kraft (fortsättningsvis BkL).⁵⁷

3.3.1 Proposition 1986/87:149

*”I en situation då hiv-smittan [HTLV-III-smittan] får en allt vidare spridning och då risken för smitta inte längre är begränsad till vissa riskutsatta grupper är det nödvändigt att åtgärder vidtas mot miljöer som är särskilt farliga från smittspridningssynpunkt.”*⁵⁸

I propositionen redogörs för video- och bastuklubbar, vilka betecknas som en kontakt- och umgängesform för MSM inriktade på tillfälliga och anonyma sexuella kontakter. Propositionen beskriver ingående sedvanlig procedur på en besökt klubb:

”[...] Entréavgift om några tiotals betalas. [...] Efter att ha klätt av sig virar man vanligen handduken runt midjan. [...] Den mörka lokalen är uteslutande till för snabba sexuella kontakter mellan två eller flera parter samtidigt. [...]”

Aids-delegationen behandlade frågan om dessa bastuklubbars roll i smittspridningen och bedömde den, efter rapporter liknande ovanstående, som betydande vilket ansågs föranleda behov av lagstiftningsåtgärder.⁵⁹

Ärendet bereddes skyndsamt, istället för sedvanligt remissförfarande

---

⁵⁶ Cit. Svéd (2000), s. 237.

⁵⁷ Parikas, Dodo: *Morallagen*. I: Ottar 1:1998, s. 50 f.

⁵⁸ Cit. Prop. 1986/87:149, s. 8.

⁵⁹ Prop. 1986/87:149, s. 3 ff.

anordnades en hearing då det ansågs angeläget att kunna ingripa så snart som möjligt.⁶⁰

Under avsnittet ”Allmän motivering” betonas återigen det akuta behovet av åtgärder. Då sexuella kontakter är den avgjort vanligaste smittvägen framhålls vikten av större försiktighet – vilket anses uppnås genom att den enskilde begränsar antalet sexualpartner, samt kondom användning. I denna anda hade försök gjorts att förändra klubbarna. RFSL tilldelades hösten 1986 allmänna medel för att bedriva upplysning. Denna bestod bl.a. av att läkare informerade klubbägare och besökare om hiv-viruset, dess spridning samt hur en kunde skydda sig själv och andra. Upplysningsverksamheten har enligt propositionen varit resultatlös och tillsynsmyndigheten har vid inspektion funnit lokalerna fortsatt mörka, båsen och redskapen för sexuella aktiviteter har varit kvar och de anonyma sexkontakterna förekommer i oförändrad omfattning samtidigt som det inte fortlöpande informerades om hiv/aids. Sammantaget så bedöms självsaneringen som fortsatt resultatlös, bl.a. på den grund att klubbarna är vinstdrivande.⁶¹

Två alternativ diskuteras sedan det står klart att ingripandet måste ske genom instiftandet av en ny lag.⁶² Antingen så möjliggörs ingripande mot enskild verksamhet i syfte att framtvunga förändringar som gör klubben i fråga smittskyddssäker. Bestämmelsen förenas med möjlighet till vitesföreläggande och om förändring ändå inte kommer till stånd resulterar det slutligen i stängning. Alternativet är enligt propositionen fördelaktigt då ingripandets syfte, epidemiologiskt, kommer till tydligt uttryck. Vid hearingen stöds förslaget av Venhälsan, RFSL och läkare mot aids, vilka framhåller att säkert sex i organiserad form inte bör förbjudas, vilket för oss till nackdelar med förslaget: Om säker sex ska tillåtas måste detta definieras, menar propositionen. Vidare så måste fortlöpande kontroller ske, vilket anses medföra praktiska problem. Det andra alternativet är att kriminalisera verksamhetstypen. Förslaget stöds av bl.a. Aidsdelegationen och

---

⁶⁰ Prop. 1986/87:149, s. 7.

⁶¹ Prop. 1986/87:149, s. 7 ff.

⁶² Prop. 1986/87:149, s. 6 f och 9 ff.

Socialstyrelsen. Sistnämnda alternativ antogs.⁶³ 1 § anger skyddssyftet – att människor inte ska smittas av veneriska sjukdomar. 2 § anger vilken typ av tillställningar som förbjuds – de som allmänheten har tillträde till och som är särskilt ägnade åt att möjliggöra sexuella kontakter besökarna emellan. Här ska för tydlighetens skull klargöras att all typ av könsligt umgänge omfattades, inte bara det som skedde mellan MSM.⁶⁴

3.4 Kritik mot åtgärderna

3.4.1 Smittskydd, något för de heterosexuella?

George Svéd formulerar i den personligt hållna artikeln *När aids kom till Sverige* skarp kritik mot den svenska hanteringen av hiv/aids-epidemin. I det följande presenteras ett urval av Svéd's synpunkter.

Sverige låg i framkant inom hiv/aids-forskningen och de styrande betonade vikten av stora resurssatsningar – för landets och för världens skull. Strategin för att bemöta epidemin utformades enligt ”svenskt lagom-tänkande”: Informationskampanjer riktade till allmänheten, så att ingen skulle pekats ut, skulle motverka spridning från riskgrupperna till allmänheten. Kampanjerna syftade till att undervisa och avskräcka, utan att vara ”stötande”. I detta sammanhang tar Svéd upp utformningen av logotypen till den fjärde internationella aidskonferensen som hölls i Stockholm 1988. Det är en liten kärnfamilj, omgiven av ett hiv-virus (se bild under bilaga B). Författaren menar att det är lätt att få intrycket att den svenska aidspolitikerna syftade till att skydda de heterosexuella - att det var först då gemene man riskerade att smittas som Sverige agerade.⁶⁵

Svéd styrker ovanstående tes genom att beskriva beslutsfattarnas passivitet under epidemins inledande år. Här kan som exempel nämnas hur RFSL: s krav på saklig information om hur smittan spreds inte hörsammades, utan hur Lennart Rinder (chef vid Socialstyrelsen), istället replikerade att både

---

⁶³ Prop 1986/87:149, s. 12 f.

⁶⁴ Prop 1986/87:149 s. 14 f.

⁶⁵ Svéd (2000), s. 226-29.

sjukvård och gravplatser hade inventerats – det skulle finnas resurser att ta om hand de insjuknade och avlidna. RFSL fick själva stå för informationen genom statligt finansierade *AIDS-fakta*. Socialstyrelsen uttryckte sitt missnöje då man ansåg att broschyren anlade en alltför positiv ton till sex, istället för att uppmana till avhållsamhet. Vid anordnandet av konferensen *Aids – föreställningar om en verklighet* visade RFSL en film som tydligt informerade om just säker sex MSM emellan, vilket socialminister Gertrud Sigurdsen fann så olämpligt att hon valde att inte medverka vid evenemangets avslutande ceremoni.⁶⁶

Då aids-delegationen tog form nekades RFSL att ingå i styrelsen utan fick istället sitta med i en referensgrupp. Beslutet att låta hiv-viruset omfattas av SmL togs utan att referensgruppen hördes. Det var känt att RFSL var synnerligen kritisk. Man ansåg att hot om tvångsåtgärder inte skulle minska smittspridningen, snarare tvärtom då det befarades att MSM inte längre skulle våga uppsöka sjukvården. Denna effekt, framhåller Svéd, märktes tydligt sedan lagändringen trädde i kraft.⁶⁷

3.4.2 Den svenska ”avhomosexualiserande” strategin

Erling Bjurström och Benny Henriksson har skrivit artikeln *Heterosexualiseringen av hiv/aids-diskursen* som publicerades i Sociologisk forskning 1988. Inledningsvis erinras om sexualiteten som social konstruktion, med vilken veneriska sjukdomar är intimt sammankopplade genom sättet de överförs. Författarparet framhåller att ett framgångsrikt smittskyddsarbete beror av hur väl sexuella handlingsmönster, värderingar och attityder kan påverkas - de föreställningar som skapas om en viss sjukdom är ett omåttligt viktigt moment i regleringsprocessen.⁶⁸ Hiv/aids har från det att sjukdomen blev känd sammankopplats, både faktiskt (av totalt antal kända aidsfall 1988 i Sverige är 80 % MSM) och i det allmänna medvetandet, med MSM. Epidemin är världsomspännande, men länders

---

⁶⁶ Svéd (2000), s. 229 ff. och 239 ff.

⁶⁷ Svéd (2000), s. 232 f. och 236.

⁶⁸ Bjurström och Henriksson (1988), s. 29 ff.

förhållningssätt varierar. En faktor som har betydelse för smittbekämpningens utformning är respektive lands traditionella sexualmoral, och hur avvikelser från denna har betraktats. Hur MSM positionerades, redan innan hiv/aids-epidemins utbrott, har med andra ord stor betydelse.

Holland valde mot bakgrund av gällande diskrimineringslagstiftning att inte tala om några ”riskgrupper” utan istället om ”riskhandlingar” eller ”riskbeteenden”. I USA antogs, enligt Bjurström och Henriksson, motsatt strategi – hiv/aids utmålades som en ”bögsjukdom”. Sverige antog en tredje strategi. Bjurström och Henriksson hänvisar här till vad de kallar en ”avhomosexualisering” eller ”normalisering” av hiv/aids. 1987 års informationskampanj (se bilaga A) var, under förvärdningen att riskgrupperna inte skulle stämplas som syndabockar, riktad mot den breda allmänheten och syftade till att anständiggöra sjukdomen under paroller som ”Aids angår alla”. Denna strategi medförde även att myndigheterna inte behövde befatta sig med information relevant för de ”sexuellt avvikande”, såsom säker sex för MSM.⁶⁹ Vid samma tid tillfördes ytterligare en riskgrupp, ungdomar, som definierades utifrån ålder. Bjurström och Henriksson efterlyser uteblivit problematiserande av det faktum att många MSM är just unga. Som ett resultat av järnridåerna grupperna emellan gjordes i den nya riskgruppen endast studier som tog sikte på heterosexuella sexualvanor.

Bjurström och Henriksson menar att ett smittskyddsarbete som delar in befolkningen på ovan nämnda vis aldrig kan bli framgångsrikt då människors sätt att leva, som vi sett, är mer komplext än så. Istället måste fokus riktas mot säker sex-teknik. I denna anda borde myndigheterna, istället för att peka ut MSM som smittspridare, klargjort att det anala samlaget är den mest effektiva spridningsvägen och vidare riktat särskild information till MSM.⁷⁰

---

⁶⁹ Bjurström och Henriksson (1988), s. 33 ff.

⁷⁰ Bjurström och Henriksson (1988), s. 35 ff.

Men att argumentera för säker sex, som ett uttryck för ”njutningens ekonomi”, är atypiskt för svenska myndigheter. Bjurström och Henriksson menar att denna diskurs dominerats och domineras av icke-heterosexuella, då den utifrån anses pervers. De av svenska myndigheter vidtagna åtgärderna, såsom råd om avhållsamhet och stora testprogram, är inte uttryck för epidemiologisk rationalitet utan snarare för den hegemoniska diskursen rörande sexualitet - att prata om säker sex anses alltför besvärande.⁷¹

3.4.3 Epidemiologiskt försvarbara åtgärder eller föråldrade moralföreställningar?

Joachim Israel beskriver i artikeln *Sjukdom och social kontroll* hur till synes utdöda attityder och fördomar får nytt liv och åter legitimeras av sexuellt överförbara sjukdomar, samt hur detta leder till icke-epidemiologiskt betingade åtgärder. Bakom vetenskapliga omdömen gömmer sig i själva verket föråldrade moralföreställningar. Som ett träffande exempel nämner Israel en lundensisk läkares förslag att låta tatuera alla hiv/aids-smittade, en åtgärd som förefaller uppenbart ineffektiv i smittbegränsningsarbetet...⁷² Författaren menar att den svenska modellen fungerar kontraproduktivt då personer räds följderna av ett positivt testresultat. Dessa följder kan nämligen, då det inte finns något bot, kopplas samman med ord som ”tvång” (att följa föreskrifter om hur en ska leva sitt liv och avslöja sina sexualpartner (och därmed ofta sin läggning)), samt ”kontroll” (om inte ”tvång” efterlevs väntar repressalier, ytterst isolering). Modellen har, enligt författaren, en misantropisk inställning – smittbärarna är själviska och oansvariga. Detta är inte något empiriskt faktum, utan ett normativt påstående om människors natur.⁷³

---

⁷¹ Bjurström och Henriksson (1988), s. 39 ff.

⁷² Israel, Joachim: *Sjukdom och social kontroll*. I: *Aids – Föreställningar om en verklighet* (red. Benny Henriksson), Glacio Stockholm (1987), s. 200 ff.

⁷³ Israel (1987), s. 203 f.

3.4.4 Den holländska modellen

I artikeln *Sexualmönster och HIV-smitta* beskriver Robert Tielman den holländska strategin i kampen mot hiv/aids. Tielman hävdar att aktuell modell, med nyckelord som information, frivillighet och ansvarsfullhet, är klart bättre än den lagstiftande.⁷⁴

Modellen omfattade bl.a. informationskampanjer särskilt riktade till MSM och blodgivare. Vad gäller blodgivning uppmanades de med riskbeteende (istället för riskgrupperna⁷⁵) att avstå från detta, på så vis diskriminerades inte MSM. Kampanjen riktad mot MSM informerade på ett icke-moraliserande sätt om aids och hur smitta kunde undvikas. Tielman understryker att det anala samlaget är den främsta smittorisken. Det var således upplysning om sexuella tekniker som var det viktiga i smittspridningssynpunkt. Sexuell frigjordhet och promiskuitet fredades genom att fokus lades på hur ett fortsatt frigjort sexualliv kunde levas. Resultaten av kampanjen utvärderades, och bedömdes som goda.⁷⁶ Tielman menar i detta sammanhang att stängning av bastuklubbar och liknade verksamheter var kontraproduktivt då det endast resulterade i misstro från MSM (m.fl.): s sida - det var ju som vi sett inte promiskuiteten i sig som behövde bekämpas.⁷⁷ Av samma åsikt är bl.a. Dennis Altman och Dodo Parikas.⁷⁸

3.4.5 Bastuklubbslagen – en morallag?

Dodo Parikas behandlar i artikeln *Morallagen* frågan om huruvida instiftandet av bastuklubbslagen var en effektiv smittbekämpningsåtgärd eller snarare ett uttryck för moralism i pressbevakningens efterdyningar.

---

⁷⁴ Tielman, Rob: *Sexualmönster och hiv-smitta*. I: *Aids – Föreställningar om en verklighet* (red. Benny Henriksson), Glacio Stockholm (1987), s. 373 f.

⁷⁵ Mitt förtydligande.

⁷⁶ Tielman (1987), s. 374 f.

⁷⁷ Tielman (1987), s. 379.

(Se artikeln för en utförlig beskrivning av hur nämnda utvärdering gick till.)

⁷⁸ Altman, Dennis: *Myndigheterna och aids*. I: *Aids – Föreställningar om en verklighet* (red. Benny Henriksson), Glacio Stockholm (1987), s. 248 f; Parikas (1998), s. 50-56.

De som är av sistnämnda åsikt menar att anonymt och oskyddat sexuellt umgänge likväl förekom, bl.a. i parker där det dessutom var svårare att informera om säker sex. Förbudet innebar i själva verket att chansen att nå de som annars aldrig nåddes av information tillintetgjordes.⁷⁹ Bakom oron för smittspridning fanns, enligt röster i artikeln, moraliska värderingar som stod i stor kontrast till promiskuiteten på klubbarna som ju utmanade den allmänna synen på sex. Många homoaktivister hade, då RFSL tilldelades allmänna medel för öppnandet av en mötesplats i centrala Stockholm, en känsla av det var ett byte mot att bastuklubbarna försvann - det ”onormala” sexuella beteendet mot samhällets acceptans.⁸⁰

---

⁷⁹ Parikas (1998), s. 50 ff.

⁸⁰ Parikas (1998), s. 53 f.

4 Analys

I det föregående har redogjorts för MSM: s generella och rättsliga ställning i Sverige från 1944 års avkriminalisering fram till sjukdomsutbrottet vid 1980-talets början. Vidare har redogjorts för de rättsliga åtgärder som vidtogs av myndigheter och lagstiftare med anledning av hiv/aids-epidemin. Jag har skrivit samtliga avsnitt med ambitionen att återge relevanta fragment av rådande samhällskontext, då rätten enligt valda metod ingalunda kan existera oberoende av denna kontext. Slutligen har ett antal artiklar som ställt sig kritiska till åtgärderna presenterats. Jag har uppfattat ett genomgående tema: betydande dissonans mellan beslutsfattare och MSM: s intresseorganisationer m.fl. Med begreppsparen ”Normalitet – avvikelse” respektive ”Oacceptabel avvikelse – acceptabel avvikelse” i åtanke inleds uppsatsens avslutande analys.

4.1 Synen på MSM innan epidemiutbrottet

Jag delar Bjurström och Henrikssons åsikt att den allmänna diskursen om MSM, redan innan epidemiutbrottet, hade betydelse för hur åtgärderna kom att utformas, varför jag inledningsvis ska ge en idé om hur nämnda grupp positionerades.

Den allmänna historiebeteckningen av samhällets syn på MSM ger intryck av att det fanns betydande svårigheter med att leva utanför heteronormen i Sverige under 1900-talets senare del. Detta faktum avspeglas även i den samtidsbild som ges i betänkandet *Homosexuella och samhället*, vilket ska analyseras närmare i det följande.

Betänkandet har nolltolerans mot diskriminering som slutligt mål. Samtidigt anses det otänkbart att inkludera homosexuella i äktenskapsbalken eller att låta dem blir föräldrar. Det som i de flesta människors liv har oerhörd betydelse, förvägras paradoxalt nog dem som inte ska få diskrimineras.

Jag anser att titeln *Homosexuella och samhället* kan tillskrivas symbolisk betydelse då den tydliggör hur kategorisering sker, oreflekterat och antagligen inte av illvilja. Men likväl sorteras människor i vårt land efter de ”normala” och de ”avvikande”. Så bekräftas heterosexualiteten, lite tillspetsat som homosexualitetens friska motpol. De ”normalas” rättigheter är absoluta till skillnad från de ”avvikandes” som alltså inte får vidta vissa familjerättsliga handlingar. Det framstår för mig tydligt att betänkandet har starka inslag av den heteronorm som samtidigt ska bekämpas. Bara det faktum att homosexuell kärlek måste jämföras och jämföras med heterosexuell sådan för att överhuvud bli begriplig talar sitt tydliga språk. ”Avvikande” kärlek är att likställa med ”normal” kärlek. Själva kärleken blir sekundär, trots att den är den gemensamma nämnaren.

Då hiv/aids-epidemin bröt ut hade dessa ”avvikande” ändå, formellt sett, en mer legitimerad ställning än tidigare. Här blir Israels teori, om hur föråldrade moralföreställningar får nytt liv med anledning av sexuellt överförbara sjukdomar, intressant. Kan vidtagna åtgärder anses epidemiologiskt försvarbara, eller var de snarare en ursäkt för att tillrättalägga MSM: s m.fl. sätt att vara?

4.2 Riskgrupper

Indelningen riskgrupper – allmänheten gjordes inte på helt godtyckliga grunder, och var därför delvis relevant. Att den däremot fick så stor betydelse för utformningen av smittskyddsarbetet har kritiserats av samtliga författare. Jag är benägen att hålla med Bjurström och Henriksson då de menar att detta system inte kan anses effektivt på epidemiologisk grund, utan snarare bidrar till stigmatisering av de som utpekas.

4.2.1 Epidemiologiska brister i strategin ”Riskgrupper”

För det första så anser jag att indelningen riskgruppernas förmåga att överlappa varandra – en huvudsakligen homosexuell man kan ju även vara ung och missbruka narkotika. Individerna kommer därmed att tillhöra tre av

riskgrupperna. Om vi vidare tänker oss att denne man även har sexuellt umgänge med kvinnor (han kanske är bisexuell eller vill köpa sig inträde till heterosexualitetens privilegierade sfär), då har denna individ även trätt över gränsen. Smittan har spridits utanför risk-gruppen/grupperna.

4.2.2 Etiska misslyckanden i strategin ”Riskgrupper”

Riskgruppstänkandet var alltså en grav förenkling av verkligheten som dessutom kom att öka motsättningarna mellan beslutsfattarna och de berörda och deras företrädare. George Svéd uttrycker ilska över vad han upplevde som myndigheternas passivitet under de inledande åren - så länge smittan isolerades till riskgrupperna, kunde Socialstyrelsens byråchef besvara RFSL: s krav med försäkran om att både sjukvård och kyrkogårdar var redo att ta hand om de smittade.

Det är för mig, med Svéds ord i minnet, mycket olustigt att läsa hur båda propositionerna understryker vikten av att smittan inte ska spridas från riskgrupperna till allmänheten. Att påstå att samhället faktiskt inte brydde sig om att de ”avvikande” insjuknade och dog, utan kanske till och med såg det som ett rättmätigt straff för det avvikande beteendet, blir dock lite väl konspirationsteoretiskt. Den internationella aidskonferensens logotyp var säkerligen inte vald för att utpeka den heterosexuella befolkningen som skyddsintresse. Men i efterhand framstår både propositionernas ordval och logotypens utformning som mycket olyckliga.

4.3 Varför antogs strategin ”Riskgrupper”?

Jag anser att utformningen av den svenska aidspolitik, med klart utpekade riskgrupper och allmänt hållna reklamkampanjer, framstår som mycket paradoxal. Att i ena stunden tala om för någon att denna är i riskzonen för att smittas, och sedan inte tala om hur denna specifikt kan skydda sig, är för mig en märklig retorik. Att uppmärksamma befolkningen om att den samkönade manliga sexualiteten är riskabel i smittskyddshänseende utan att

berätta varför, är enligt min mening nästan att uppmuntra till önskade sociala sidoeffekter.

4.3.1 Fördelar med strategin ”Riskbeteenden”

Som vi sett valde exempelvis Holland för att undvika stigmatisering av grupperna som sådana att ta fasta på vilka beteenden som var förenliga med risk att smittas av hiv, s.k. riskbeteenden. Så informerades de som levde med ett riskbeteende om att de inte var lämpliga blodgivare. Till riskgruppen MSM adresserades information om förutsättningar för ett hälsosamt sexualliv, istället för att samkönad sex i sin helhet utmålades som smittväg. Jag tycker att strategin är fördelaktig då den inte bidrar till en allmän misstro mot sexualitet utanför heteronormen och inte heller förbiser det faktum att ”gruppmedlemmarnas” levnadssätt skiljer sig åt sinsemellan. Det tycks i Sverige ha funnits en nästintill karikatyrartad bild av den ”promiskuösa bögen”. Självfallet fanns det MSM som levde i monogama förhållanden, och bisexuella besökare på bastuklubbar.

4.3.2 En idé om varför det var otänkbart att tala om riskbeteenden

I propositionen till BkL avfärdas det förslag som vill att klubbarna ska smittspridningssäkras, bl.a. med argumentet att det är svårt att definiera säker sex. Detta förefaller mig anmärkningsvärt då RFSL synes ha utformat *AIDS-fakta* utan nämnvärda svårigheter och det faktum att Holland till stor del baserade smittbekämpningen på information om säker sex. Kanske kan Gertrud Sigurdsens reaktion på visningen av filmen på aidskonferensen sägas utgöra ett talande exempel. Att informera om sex, rakt upp och ner, ansågs inte passande för de svenska beslutsfattarna. I synnerhet inte när det rörde sig om något utöver det ”normala”, såsom MSM och deras sexuella praktik (vilken för övrigt inte är förbehållen denna grupp). Här kan inflikas att analt samlag är ett materiellt faktum som lämpar sig väl för att exemplifiera en diskursanalys. Det finns i dagligt tal ett antal benämningar, vilka de flesta är nedsättande och somliga humoristiska. De flesta implicerar

att handlingen är något smutsigt och onaturligt. Så värderas något och blir sedermera, med hjälp av språket, till en sanning i den sociala världen.

Att sakligt informera om detta faktum, att det sprider smitta och hur en kunde göra för att undvika det, hade inte varit i linje med den ”avhomosexualiserade” strategi som Bjurström och Henriksson talar om. De stora informationsinsatserna riktade mot hälso- och sjukvården samt forskningsivern vittnar enligt mig snarare om att vård och till syvende och sist ett botemedel sågs som ultimata lösningar. Jag säger inte att nämnda typ av information inte var viktig, eller att ett botemedel inte hade varit fantastiskt. Men det var också en flykt från att behöva prata om det ”botemedel” som, för den sexuella spridningsvägen redan fanns - just information om säker sex.

4.4 SmL – effektivt smittskydd eller misantropi?

Israel menar att den svenska modellen, med SmL som kronan på verket, ytterst ger uttryck för att människor är ointresserade av att skydda sin omgivning från smitta. Om dessa människor, som endast kan tänkas ta sitt ansvar genom tvång och vars ansvarstagande måste kontrolleras, är riskgruppens medlemmar – vad impliceras? Och vad har tidigare antagits och reproducerats?

Jag har tidigare tittat på kursen om MSM. Jag har skissat en samtidsbild innefattandes en karikatyr – den promiskuösa bögen, och jag har dragit slutsatsen att MSM sågs som ”avvikande”.

- Är SmL: s omfattande av hiv-viruset ett tecken på att de ”avvikande” även ansågs besitta en moral som skilde sig från de ”normalas”?
- Signalerade SmL: s omfattande av hiv-viruset att MSM: s moral skilde sig från de ”normalas”?

Dessa frågeställningar får tjäna som en tankeställare till läsaren, men kommer med hänsyn till uppsatsens begränsade omfång inte att utvecklas vidare.

4.5 Bastuklubbslagen

Bastuklubbarnas roll för smittspridningen förefaller mig vara en ganska sen upptäckt i förhållande till att klubbarna i fråga existerade i Sverige sedan 1970-talet⁸¹ och att det första svenska aidsfallet, som var en MSM, diagnosticerades 1982. Parikas beskriver i sin artikel ett medieuppbåd som, av rubrikerna att döma, i det närmsta kan liknas vid en häxjakt. Citerade i artikeln är av åsikten att lagen faktiskt var en produkt av rapporteringen. Om så är fallet bekräftas tesen att rätten påverkas av sociala diskurser. Att diskussionen om klubbarnas roll inte lyfts tidigare, pekar enligt min mening i denna riktning. Flera infallsvinklar, såsom propositionens uttalande att smittan inte får spridas till allmänheten och oviljan att definiera och informera om säker sex, har tagits upp i tidigare delar av analysen. I detta avsnitt ska behandlas ytterligare två intressanta aspekter.

4.5.1 Bastuklubbarnas diskurs och en akt av byteshandel

Allmänheten får kännedom om klubbarnas existens genom medias rapportering om "aidsbordeller". Rubrikerna ger intryck av att det är något verkligt förskräckligt som försiggår. För mig framstår det som att den utövade sexualiteten på något vis måste förklaras, den "normala" sexualiteten skymtar här som det tillrättavisande exemplet. Propositionens detaljerade iakttagelse från en besökt bastuklubb är säkerligen tänkt som bakgrund att fatta beslut utifrån, men för mig är det svårt att komma ifrån sinnebilden av "en lagstiftarsafari på okänd mark". Bastuklubbarnas anonyma sexualitet, med galonbritsar och olika redskap, är främmande i diskursen om sexualitet. En kan fråga sig om den avvikande sexualiteten överhuvud har en plats där. Om vi tar fasta på de argument som säger att stängningen av klubbarna inte var epidemiologiskt motiverad skulle jag vilja hävda att den sexualitet som utövades faktiskt var så svår att förstå att den blev oacceptabel. Här blir Parikas teori om byteshandeln, bastuklubbar mot en egen möteslokal och lagstadgade rättigheter, intressant. Och här

---

⁸¹ Se Parikas (1998), s. 50.

aktualiseras begreppsparet ”Oacceptabel avart – acceptabel avart”. Jag anser att vilken personlig åsikt man än har så kan det aldrig vara försvarbart att förbjuda något, som inte har visat sig skada någon, bara för att det finns en föreställning om att detta något (den utövade sexualiteten) är oacceptabelt. Att vidare förbise konsekvenser, som att vissa grupper lämnades oinformerade om hiv/aids, är enligt mig det oacceptabla i situationen. Dessa personer frekventerade klubbarna, men nåddes möjligen inte av Socialstyrelsens broschyrer på apotek och vårdcentraler.

4.6 Avslutande kommentarer

I det föregående har några aspekter av den svenska hanteringen av hiv/aids-epidemin analyserats och kritiserats dels utifrån epidemiologisk försvarbarhet, dels utifrån diskursen om MSM. Avslutningsvis ska jag ge mina förslag på hur alternativa åtgärder hade kunnat utformas.

SmL: s omfattande av hiv-viruset borde ha föregåtts av en mer omfattande konsekvensbedömning. Jag är benägen att hålla med de röster som höjdes för att det solidariska samhällsansvaret bör tillmätas vikt då hotet utgörs av en dödlig epidemi - givetvis måste det finns medel för ingripa mot dem vars beteende överensstämmer med det misantropiska synsättet. Samtidigt måste dessa åtgärder, mot bakgrund av att synsättet är av normativ natur, utformas med yttersta försiktighet. Här hade ett mer integrerat samarbete med RFSL varit värdefullt. Att låta RFSL ingå i aidsdelegationens styrelse anser jag hade kunnat addera beaktansvärda perspektiv i beslutsfattandet.

Anonymitetsaspekten hade kanske kunnat tillmätas större betydelse, och därmed bättre tillgodosetts, för uppenbarligen räckte inte upphävandet av SmL: s 26 § för att ”öka allmänhetens förtroende för smittskyddsarbetet”.

Instiftandet av BkL, förbud istället för smittsäkring, inringar på ett träffsäkert sätt oviljan att informera om riskbeteenden. Detta framstår som mycket beklagligt. Jag anser, likt författarna till de artiklar som kritiserat förfarandet, att just information om riskbeteenden hade varit bättre än den hårt lagstiftande strategi som valdes av beslutsfattarna.

I denna anda kunde mindre vikt lagts vid riskgrupperna då denna indelning, som vi sett, varken var epidemiologiskt effektiv eller etiskt försvarbar. En modell liknande Hollands, med ovan nämnda riskbeteenden i fokus, hade förmodligen varit att föredra. Beslutsfattarna borde, före sitt val av smittbekämpande strategi, ha rannsakat sig själva, för att vara säkra på att gamla föreställningar från en tid då samkönad sexualitet var kriminaliserad eller sjukdomsklassificerad, inte fanns kvar. Om åtgärderna faktiskt vidtogs i någon form av antidiskrimineringssyfte, i tron att detaljrika informationskampanjer skulle verka ”stötande” för den allmänna befolkningen, skulle beslutsfattarna ha ignorerat misstankarna om svenskarnas inbillade trångsynthet. När fördömande reaktioner ändå uppkom, vilket de säkerligen hade gjort att döma av medias rapportering etc., borde dessa motarbetats precis som utlovats i propositionen *Om de homosexuellas situation i samhället*. På så vis hade de nya antidiskrimineringsbestämmelserna kanske fått verklig praktisk betydelse.

Med detta sagt vill jag avslutningsvis citera den ungerska filosofen Ágnes Heller, som beskrivit det etiska och sociala dilemmat hiv/aids. Sjukdomen är inte bara en medicinsk, utan kanske främst en moralisk utmaning som fortsätter att orsaka lidande, i Sverige och världen. Strategierna för att motverka epidemin måste genomsyras av respekt och tolerans – en ständig erinran om att det egentligen inte finns någonting som är ”normalt”. Detta står klart för mig efter att ha undersökt några av de många aspekterna av hiv/aids.

”Det är inte promiskuiteten eller homosexualiteten i sig utan detta öppna krav på att vi erkänner livet i alla dess mångfald former som utgör förklaringen till den förvirring som kommit att råda.”⁸²

---

⁸² Cit. Heller, Ágnes: *Aids – ett testfall*, Sydsvenska dagbladet den 31/8-1986.

Bilaga A

Bilder från aidsdelegationens informationskampanj 1987, hämtat kl. 11:30 den/11-2013 från: <http://www.svt.se/smittad/kampanjer>

Bilaga B

Logotypen till den internationella aidskonferensen i Stockholm 1988, hämtad kl. 16:15 den 19/12-2013 från: <http://www.smi.se/100ar/viktiga-artal/1988/>

Käll- och litteraturlförteckning

Källor

Statens offentliga utredningar

SOU 1942:59   *Strafflagens tillräknelighetsbestämmelser, sinnesundersökning m.m.*

SOU 1984:63   *Homosexuella och samhället*

Propositioner

Prop. 1944:13   *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i 18 och 25 kap strafflagen, m.m.*

Prop. 1945:207   *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i 5 kap. strafflagen, m.m.*

Prop. 1985/86:13   *Om ändring i smittskyddslagen (1968:231) m.m.*

Prop. 1986/87:124   *Om de homosexuellas situation i samhället*

Prop. 1986/87:140   *Med förslag om lag till förbud mot s.k. bastuklubbar och andra liknande verksamheter*

Svensk författningssamling

SFS 1968:231   *Smittskyddslag*

SFS 1968:234   *Kungl. Maj:ts Smittskyddskungörelse*

SFS 1987:386   *Lag om förbud mot s.k. bastuklubbar och andra liknande verksamheter*

Litteratur

Edenheim, Sara: *Begärets lagar – Moderna statliga utredningar och heteronormativitetens genealogi*, Symposion Stockholm, 2005

Gunnarsson Åsa och Svensson Eva-Maria: *Genusrättsvetenskap*, uppl. 1 Studentlitteratur Polen, 2009

Kallings, Lars O: *Den yttersta plågan*, uppl. 1, Nordstedts Falun, 2005

Norrhem, Svante, Rydström, Jens och Winkvist, Hanna: *Undantagsmänniskor – En svensk HBT-historia*, uppl. 1, Nordstedts Finland, 2008

Winther, Jørgensen Marianne och Phillips, Louise: *Diskursanalys som teori och metod*, uppl. 1:15, Studentlitteratur Indien, 2012

Artiklar

Altman, Dennis: *Myndigheterna och aids*. I: *Aids – Föreställningar om en verklighet* (red. Benny Henriksson), Glacio Stockholm 1987

Bjurström, Erling och Henriksson, Benny: *Heterosexualiseringen av hiv/aids-diskursen*. I: *Sociologisk forskning* 2-3, 1998

Heller, Agnes: *Aids – ett testfall*, Sydsvenska dagbladet den 31/8-1988

Israel, Joachim: *Sjukdom och social kontroll*. I: *Aids – Föreställningar om en verklighet* (red. Benny Henriksson), Glacio Stockholm 1987

Parikas, Dodo: *Morallagen*. I: *Ottar* 1, 1998

Rydström, Jens: *Sweden 1864-1978: Beasts and Beauties*. I: *Criminally queer – Homosexuality and Criminal Law in Scandinavia 1842-1999* (red. Rydström, Jens och Mustola, Kati) Aksant Amsterdam, 2007

Sandgren, Claes: *Är rättsdogmatiken dogmatisk?*, Tidskrift for Rettsvitenskap 04/05 2005

Svéd, George: *När aids kom till Sverige – eller Aids angår alla – en liten betraktelse om när aids inte angick någon eftersom det bara drabbade bögar och knarkare...* I: *Homo i Folkhemmet – Homo- och bisexuella i Sverige 1950-2000* (Red. Andersson, Martin), Alfabeta Finland, 2000

Tielman, Rob: *Sexualmönster och hiv-smitta*. I: *Aids – Föreställningar om en verklighet* (red. Benny Henriksson), Glacio Stockholm, 1987

Elektroniska källor

Dragic, Marijana: *Elevernas uppgift: argumentera mot homooptioner*, Dagens nyheter, publicerad den 1/11-2013, hämtad kl. 14:00 den 6/11-2013 från:

<http://www.dn.se/sthlm/elevernas-uppgift-argumentera-mot-homoadoptioner/>.

Hbt-historia, RFSL: s hemsida, hämtad kl. 13:20 den 24/11-2013 från:

<http://www.rfsl.se/?p=413>

Ockupationen av Socialstyrelsen, RFSL: s hemsida, hämtad kl. 13:00 den 19/11-2013 från:

<http://www.rfsl.se/?p=987>

Smittskyddsinstitutet och Socialstyrelsen: *HIV – en komplex fråga, HIV, STI & juridik i Sverige*, hämtad kl. 14:00 den 12/12-2013 från:

http://www.smittskyddsinstitutet.se/upload/Publikationer/hivsexprev/hiv_juridik/Hiv_och_STI_juridik_i_Sverige_SMI-tryck_176-2010.pdf